

میراث ماندگار

سیاست جدید سازمان اوقاف «ماهگیری یاد دادن به جای ماهی دادن به مردم» است.

از گذشته‌های دور، همواره یکی از ابزارهای بارز و کارآمد در کمک به تأمین نیازهای فرهنگی، اقتصادی و درمانی همونوعان، استفاده از ابزار وقف بوده است. اما امروزه در اثر توسعه جوامع و تنوع نیازهای افراد، نحوه مدیریت بر وقف و بهره‌برداری از آنها، خود نیازمند بازنگری است.

نادر ریاحی، معاون سازمان اوقاف و امور خیریه در این رابطه به خبرنگار «اقتصاد ایران» می‌گوید: با تغییرات کنونی بازار، وقف تنها نباید در زمینه املاک زراعی و مستغلات صورت بگیرد. منطق حکم می‌کند که روش بهره‌برداری از املاک، نباید مانند گذشته، مبتنی بر روابط مالک و مستأجر باشد و درآمدها به شیوه سنتی حاصل گردد. هم‌اکنون در شرایط جدید بازار، اولویت با تشکیل شرکت‌های سرمایه‌گذاری است تا بتوان به نحو مطلوبی از موقوفات کوچک و کم درآمد، بهره‌برداری نمود. آقای ریاحی در این رابطه می‌گوید: مردم نسبت به شیوه‌های جدید وقف، آگاهی کاملی ندارند. چه بسا بسیاری از افراد نمی‌دانند که می‌توان با خرید سهام و وقف نمودن منافع حاصل از آن، در طرح‌های بزرگ عمرانی و تولیدی، سرمایه‌گذاری کرد. از طرف دیگر، باید یادآور شد که وصول درآمد سهام وقف شده، آسان‌تر از سایر موقوفات می‌باشد. با فعالیت همزمان در بخش‌های کشاورزی، ساختمان، صنعت و خدمات، باید عرصه ورود به بازار سرمایه را گسترده نمود و در این زمینه، از تجارب سایر کشورهای دنیا نیز استفاده کرد.

بنابراین، جامعه نیاز دارد، این میراث جاویدان متناسب با پیشرفت اقتصاد امروز ایران، توسعه داده

شود؛ به خصوص که سالانه مبالغ عظیم و هنگفتی از درآمدهای سازمان اوقاف باید صرف نگهداری و عمران بناها و زمین‌های موقوفه گردد. در اکثر کشورهای دنیا، درآمدهای حاصل از وقف در امور تولیدی، صنعتی و عمرانی سرمایه‌گذاری می‌شوند. بر این اساس، علاوه بر این که اصل موقوفه حفظ می‌گردد، هر سال مبالغی بر آن افزوده شده و به این ترتیب، مهم‌ترین هدف وقف که تعدیل ثروت در جامعه و تأمین منافع عمومی است نیز حاصل می‌آید.

درآمدهای سازمان اوقاف

به گزارش واحد اطلاعات و اخبار ماهنامه «اقتصاد ایران»، مجموع بودجه پیش‌بینی شده متصرفی و غیرمتصرفی سازمان اوقاف در سال ۸۵ بالغ بر یک هزار و ۴۳۳ میلیارد و ۸۲۲ میلیون ریال بوده است که از این میزان، معادل ۶۶۹ میلیارد و ۹۷۳ میلیون ریال آن مانده درآمد سنوات گذشته سازمان از افراد حقیقی و حقوقی است که هنوز وصول نشده است. البته در خصوص میزان درآمد موقوفات کشور نمی‌توان به طور دقیق اظهار نظر نمود، چراکه تولید و اداره تمامی موقوفات کشور، در دست سازمان اوقاف و امور خیریه نمی‌باشد. تنها، نسبتی از این درآمد به عنوان وصولی قطعی به سازمان می‌رسد و مابقی یا توسط متولیان موقوفه هزینه می‌شود و یا درآمدهایی است که پیش‌بینی شده اما محقق نمی‌گردد. گفتنی است، آن دسته از موقوفاتی که تولید و اداره آنها در دست سازمان اوقاف و امور خیریه است را «متصرفی» و مابقی که اداره آن در دست متولیان امر وقف می‌باشد را «غیرمتصرفی» می‌گویند. سازمان،

تنها امکان سرمایه‌گذاری و برنامه‌ریزی بر روی موقوفات متصرفی را دارد. در سال ۸۵ بیشترین پیش‌بینی درآمد موقوفات، معادل ۴۲۶ میلیارد و ۲۳۴ میلیون و ۱۰۰ هزار ریال از حوزه فرهنگی بوده که معادل ۴۶/۸ درصد از کل موقوفات متصرفی می‌باشد. در همین سال، در بخش‌های اجتماعی، بهداشتی و اداری به ترتیب ۹/۰، ۴/۵ و ۳/۴ درصد درآمد پیش‌بینی شده است.

آقای ریاحی در مورد درآمد موقوفات می‌گوید: با توجه به این که تمام موقوفات در اختیار سازمان اوقاف نیستند نمی‌توان رقم دقیقی ارائه داد، زیرا دو سوم موقوفات به وسیله سازمان و یک سوم توسط متولیان اداره می‌شوند. تعداد این متولیان حدود پنج یا شش هزار نفر می‌باشد که به لحاظ ساختاری و قانونی در عرض سازمان قرار گرفته‌اند و سازمان، تنها بر درآمدها و هزینه‌های آنها نظارت می‌کند. اما وصول درآمدها و چگونه هزینه‌کرد آنها با متولی و هیأت امنای موقوفه است. وی در ادامه می‌افزاید: از طرف دیگر، ما اکنون حدود ۷۰۰ هزار مستأجر وقفی داریم که روی زمین‌های موقوفه به کار یا زندگی مشغول هستند. البته برخی از این مستأجرین طبق ضوابط و مقررات سازمان، زمین و ملکی را به مدت معینی اجاره کرده‌اند و به صورت مرتب، اجاره بها را پرداخت می‌کنند که این مبلغ به حساب سازمان واریز می‌شود. اما گروه دیگری که تعدادشان نسبتاً زیاد است، از ابتدا و قبل از مشخص شدن موقوفه بودن زمین، روی آن فعالیت می‌کرده‌اند که این افراد، حق ریشه دارند. موقوفاتی نیز وجود دارند که تولید آنها با سازمان اوقاف و امور خیریه می‌باشد، اما واقف از همان ابتدا، چگونگی هزینه‌کرد آن را مشخص نموده است. مثلاً اگر درآمد زمین کشاورزی صرف کمک به ایتم شود، درآمد حاصل از آن به حساب سازمان واریز نمی‌شود. چگونگی سرمایه‌گذاری در امور وقفی متصرفی، سؤال خبرنگار «اقتصاد ایران» از معاون سازمان اوقاف و امور خیریه است که این گونه پاسخ داده می‌شود: ویژگی حبس‌العین بودن وقف، امکان استفاده از آن در جهتی جز نیت واقف را به ما نمی‌دهد. زمانی که موقوفه به قصد خاصی وقف شود قابل تبدیل نمی‌باشد، مگر در شرایط خاصی که بحث بیع پیش می‌آید. بنابر ماده ۸۸ و ۸۹ قانون مدنی، بیع مال موقوفه تنها زمانی جایز است که موقوفه خراب شود یا مشرف به خرابی گردد، به طوری که انتفاع از آن ممکن نباشد.

درصد کمی از درآمد موقوفات که باقی می‌ماند برای ایجاد اشتغال، آموزش، تعلیم و تربیت صرف می‌شود. البته قابل ذکر است، تلاش سازمان اوقاف این است که با مازاد این درآمدها به سمت سرمایه‌گذاری در واحدهای تولیدی و صنعتی حرکت کند. در همین راستا، طرحی با عنوان مجمع خیرین کارآفرین به وزارت کار و امور اجتماعی پیشنهاد

پیش‌بینی درآمد، هزینه و عملکرد سازمان اوقاف و امور خیریه

بخش	پیش‌بینی درآمد و ماده سنوات گذشته بر اساس بودجه		عملکرد وصولی و هزینه	
	متصرفی	غیرمتصرفی	متصرفی	غیرمتصرفی
فرهنگی	۴۲۶,۲۳۴/۱	۳۳۶,۱۷۳/۲	۱۲۶,۳۲۳/۸	۹۸,۹۳۱/۲
عمرانی	۷۸,۰۰۹/۴	۵۵,۱۰۹/۲	۱۳۴,۶۰۹/۷	۱۲۷,۹۱۳/۷
اجتماعی	۸۵,۰۹۷/۱	۶۹,۲۳۷/۲	۲۱,۴۰۷/۱	۲۱,۷۵۲/۴
اداری	۳۵,۶۵۰/۶	۳۳,۳۰۶/۷	۵۰,۷۶۹/۱	۴۱,۸۰۷/۵
بهداشتی	۴۱,۲۰۶/۹	۳۵,۸۶۰/۱	۱۵,۶۸۵/۴	۷,۴۶۶/۹
سایر	۲۴۸,۰۹۵/۵	۱۵۰,۳۲۷/۳	۶۱,۴۵۸/۱	۵۱,۳۵۹/۹
جمع	۹۱۴,۲۹۳/۷	۶۷۹,۹۱۷/۷	۴۱۰,۲۵۳/۲	۳۴۹,۲۵۷/۷

استخراج: واحد اطلاعات و اخبار ماهنامه «اقتصاد ایران» از اداره کل سازمان اوقاف و امور خیریه.

وقف در ایران و جهان

از دیر باز، سنت وقف به اشکال مختلف بین اقوام و ملل گوناگون وجود داشته است. با ورود و ظهور اسلام، این سنت حسنه جایگاه رفیعی یافت. ماده ۵۵ قانون مدنی کشورمان می‌گوید: وقف عبارت است از این که عین مال، حبس و منافع آن در راه عموم تسبیل شود. سازمانی که به امور اوقاف رسیدگی کند از دوره سامانیان، زندیان و صفویان در ایران وجود داشته است. پس از انقلاب مشروطه، امور موقوفات زیر نظر وزارت معارف اوقاف و صنایع مستظرفه اداره می‌گردید. در سال ۱۳۱۳ قانون جدید اوقاف مشتمل بر ۱۰ ماده به تصویب مجلس رسید. در ۱۵ آذرماه ۱۳۴۳، با تصویب قانون تفکیک اوقاف از وزارت فرهنگ، تشکیلات سازمان اوقاف، مستقل و به نخست وزیر ملحق شد. پس از پیروزی انقلاب در سال ۱۳۶۳ سازمان اوقاف با عنوان سازمان حج و اوقاف و امور خیریه به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی وابسته گردید. موقوفات در ساختار اقتصادی و فرهنگی جامعه سایر کشورهای دنیا نیز نقش مهمی را بر عهده دارند. جالب توجه است بدانیم در آمریکا حدود چهل درصد هزینه دانشگاه‌های دولتی از طریق دولت و باقیمانده آن از درآمدهای وقف تأمین می‌گردد. جدول زیر، ارزش روز سبد دارایی‌های وقفی ۱۰ دانشگاه آمریکایی که با وقف اداره می‌شوند را نشان می‌دهد. اکثر بنیادهای وقفی آمریکا توسط سرمایه‌داران حرفه‌ای اداره می‌شود. عمده فعالیت این مؤسسات، سرمایه‌گذاری به صورت پول نقد، اوراق بهادار پذیرفته شده در بورس، اوراق بهادار شرکت‌های غیرسهامی، املاک و مستغلات و بیمه‌نامه است.

دانشگاه‌های وقفی

دانشگاه	سبد دارایی وقفی
هاروارد	۱۷۸۸۴
نیل	۱۰/۰۸۵
تگزاس	۱۰/۰۱۳
استانفورد	۸/۶۴۹
پرینستون	۸/۳۹۸
MIT	۶/۴۷۶
کالیفرنیا	۵/۶۴۰
امری	۵/۰۳۲
کلمبیا	۴/۲۶۴
واشنگتن	۴/۲۳۵

منبع: ماهنامه «اقتصاد ایران».

بازسازی آنها بالغ بر ۱۰۲ میلیارد و ۴۰۰ میلیون ریال از کل هزینه‌های عمرانی را به خود اختصاص داده است. بعد از عمران، فعالیت‌های فرهنگی با اختصاص ۱۲۶ میلیارد و ۳۲۳ میلیون و ۸۰۰ هزار ریال در رتبه دوم هزینه‌های سازمان قرار گرفته که صرف امور خیریه چون کمک به احداث و تعمیر مساجد، ترویج قرآن، خرید کتب مذهبی و ادعیه، برگزاری مراسم عزاداری و کمک به طلاب شده است.

از نمونه هزینه‌های اجتماعی سازمان اوقاف، کمک به مستمندان و مستضعفان، مؤسسات خیریه، افراد تحت پوشش کمیته امداد، بهزیستی و آزادی زندانیان است که معادل ۲۱ میلیارد و ۴۰۷ میلیون ریال می‌باشد.

خرید اموال برای موقوفات، مالیات و عوارض و حق التولیه نمونه‌ای از هزینه‌های اداری می‌باشند که ۶۷ میلیارد و ۶۹۲ میلیون ریال بوده است. نکته قابل توجه در خصوص مالیات و عوارض این است که بر اساس ماده ۲ قانون مالیات‌های مستقیم، صندوق عمران موقوفات و موقوفات عام که درآمد آن طبق موازین شرعی به مصرف می‌رسد، مشمول مالیات نمی‌گردند، مشروط بر این که درآمد هزینه مزبور، مورد گواهی سازمان اوقاف باشد. اما اگر درآمد، سه سال پس از انقضای سال مالی به مصرف مقرر نرسد، مشمول مالیات و عوارض می‌گردد. حق التولیه نیز سهمی از منابع موقوفه است که معمولاً اوقف، برای حق الزحمه متولی در نظر می‌گیرد. براساس ماده ۳۳ آیین‌نامه قانون تشکیلات و اختیارات سازمان اوقاف و امور خیریه، حق التولیه به تعداد اجرت‌المثل معادل ۱۰ درصد درآمد خالص سالانه و حق استفاده معادل پنج درصد همان درآمد خواهد بود که این رقم در سال ۸۵ بالغ بر ۲۶ میلیارد و ۷۲۴ میلیون ریال بوده است. معادل ۱۵ میلیارد و ۶۸۵ میلیون ریال نیز در بخش بهداشت شامل احداث بیمارستان و درمانگاه و کمک به بیماری‌های خاص هزینه شده است. قابل ذکر است، هزینه‌کرد سازمان در حوزه بهداشتی در سال ۸۵ نسبت به سال گذشته، دو برابر شده است. به خصوص که در بخش احداث بیمارستان و درمانگاه شاهد سه برابر رشد بوده‌ایم و در سال ۸۵ معادل ۱۱ میلیارد و ۶۷۹ میلیون ریال، در این بخش هزینه شده در حالی که طی سال ۸۴ این رقم تنها ۴ میلیارد و ۸۱۹ میلیون ریال بوده است.

با نگاهی گذرا می‌توان دریافت که هر ساله حجم عظیمی از درآمدهای سازمان اوقاف به جای سرمایه‌گذاری در امور تولیدی و زیربنایی صرف حفظ و نگهداری موقوفات می‌شود. نادر ریاحی در پایان تأکید می‌کند که این وظیفه رسانه‌ها است مردم را با روش‌های جدید وقف و به‌روز نمودن نحوه مدیریت آن آشنا کنند. ■

شده و براساس آن، خیرین، علاوه بر کمک‌های مالی به اشخاص نیازمند، به کارآفرینی و اشتغال نیز می‌پردازند. به عنوان مثال، در دارالایتام، علاوه بر نگهداری از کودکان بی‌سرپرست، سعی می‌شود شغل و حرفه به آنها آموزش داده شود و یا به جای وقف ملک و زمین، کامپیوتر یا ابزار کار وقف می‌شود. به جای ماهی دادن به مردم ماهیگیری به آنها یاد می‌دهیم. این سیاست جدید سازمان اوقاف است که تنها با آگاهی دادن به خیرین و شناخت ابزارهای جدید وقف امکان‌پذیر است. باید به این نکته اشاره داشت که سرمایه‌گذاری بر روی منابع مالی حاصل از موقوفات، از چند طریق امکان‌پذیر است. اول این که اگر سازمان اوقاف، منابع مالی و امکانات برای سرمایه‌گذاری را در اختیار داشته باشد، متناسب با کاربری موقوفه بر روی آن سرمایه‌گذاری می‌کند، اما اگر توان سازمان اجازه این کار را ندهد، سرمایه‌گذاری از طریق مؤسسه صندوق عمران موقوفات کشور صورت می‌پذیرد.

روش دوم این است که اگر صندوق قادر به سرمایه‌گذاری نباشد، از روش مشارکت استفاده می‌کند و موقوفات قابل سرمایه‌گذاری به مزایده گذاشته می‌شوند. به این ترتیب، بخشی از سرمایه توسط سازمان اوقاف و بخش دیگر توسط سرمایه‌گذار تأمین شده و براساس ضوابط و قوانین، اجاره‌نامه‌ها و قراردادهایی برای مدت مشخص تنظیم می‌شوند. در پایان مدت مقرر نیز هریک از طرفین به منافع خود می‌رسند.

هزینه‌های موقوفات

هزینه‌های موقوفات نیز به دو گروه هزینه‌های متصرفی و غیرمتصرفی تقسیم می‌شوند. سازمان در خصوص هزینه‌های غیرمتصرفی دخالتی ندارد و تنها به عنوان ناظر، بر فعالیت متولیان نظارت می‌کند. اما تنظیم سیاست‌های مالی، اداری و اجرایی و اتخاذ تصمیم در مورد مشارکت و سرمایه‌گذاری مؤسسات، دریافت وام و نظارت بر هزینه‌کرد موقوفات متصرفی بر عهده هیأت امنای سازمان می‌باشد.

بر این اساس، بیلان هزینه مالی موقوفات متصرفی و غیرمتصرفی در سال ۸۵ بالغ بر ۵۴۷ میلیارد و ۴ میلیون و ۳۰۰ هزار ریال بوده است که نسبت به رقم ۴۶۵ میلیارد و ۶۳۴ میلیون و ۳۰۰ هزار ریالی سال ۸۴ رشد یافته است.

به گزارش واحد اطلاعات و اخبار ماهنامه «اقتصاد ایران»، بیشترین هزینه متصرفی سازمان اوقاف در سال ۸۵، در بخش عمران بالغ بر ۱۳۴ میلیارد و ۶۰۹ میلیون و ۷۰۰ هزار ریال بوده است که صرف اموری همچون حفظ و نگهداری موقوفات، احداث و تعمیر پل‌ها، شوارع و قنوت و برخی هزینه‌های ضروری و اتفاقی شده است. از این میان، حفظ و نگهداری موقوفات و